

El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet (Lloret de Mar, la Selva). Excavacions 1975-1986

JOSEP M. LLORENS i RAMS, ENRIQUETA PONS i BRUN

SITUACIÓ DEL JACIMENT

El recinte ibèric està situat en un petit pujol de 195 m d'altitud, que forma part de la Serralada Litoral Catalana. Es troba a dos quilòmetres de la vila de Lloret de Mar, protegida al Nord-oest per l'esmentada Serralada.

El recinte s'adapta al relleu en un vessant suau que mira al Nord i molt a prop del cim del pujol. El puig que corona el recinte no és precisament el punt més alt de la rodalia, car a pocs metres d'ell es troba un altre pujol d'altura superior als 200 metres. La instal·lació del recinte, protegit i a la vegada dissimulat pel seu propi promontori, li dona una situació especial, ja que des de la seva posició domina una àmplia panoràmica, de 180°, especialment cap a Sud i Sud-oest, amb un radi de 7 km i una gran visibilitat dirigida cap a mar. En les cares Nord i Oest la visibilitat queda limitada a uns 300 metres per la línia de cota de 200 metres d'altitud de «Roca Grossa». En els extrems de visibilitat es troben els jaciments ibèrics de «Montbarbat» a 6,5 km de distància cap a l'interior, i Turó Rodó en la costa i a 2,5 km. La longitud visible de la costa és de 7 km de línia recta, i en un punt a 5,5 km de Turó Rodó s'hi troba un altre jaciment ibèric, «Sant Joan de Blanes», a uns 7 km del recinte ibèric del «Puig dels Castelletes».

L'elecció d'aquest punt concret per a la construcció del recinte fou seleccionada entre les moltes ubicacions que podien haver-ho estat dins la mateixa zona.

EL SUBSÒL I L'ENTORN

El subsòl és generalment d'origen hercinià i està format per roques granítics, de gra mitjà i petit, fàcilment descomposades en sauló. Els relleus

sobresortints estan formats per roques més dures i més resistents a l'erosió i travessats per dics.

En conjunt es tracta d'un terreny molt àcid, la qual cosa ha dificultat la conservació de les restes orgàniques i per tant la recollida de dades arqueològiques importants. No es pot precisar en aquest jaciment res relacionat amb la fauna (domesticació, ramaderia, caça, menjar), o amb els cereals (agricultura, dieta vegetal).

Per a la construcció, en canvi, s'observa un aprofitament del sòl, especialment en l'extracció de blocs de pedra dura per al sòcol de les parets, i a uns pocs km es troben paquets d'argila de potència important, i que s'han explotat per a l'elaboració de la vaixel·la, i en una part important de la construcció en terra: tapial per a parets i cobertes, sòls i paviments, llars i finalment toves per a la coberta dels forns.

La població vegetal formaria part del clima mediterrani i eurosiberià, semblant a l'actual però menys degradat. Està composta de 22 espècies principals de les quals 19 pertanyen al boscatge d'estepa, propi de sòls secs i silicosos. L'anàlisi antracològica ha determinat l'existència principal de roure (avui inexistent), alzina i bruc, utilitzats especialment per a la construcció, encara existents.

El sòl que cobreix el jaciment és de categoria sorrenca i s'ha format per l'alteració del subsòl granític. És un sòl erosiu i per tant pot produir nivells gruixuts de sedimentació mentre no trobi cap obstacle. D'aquesta manera les depressions queden totalment cobertes. De caràcter àcid, crea inconvenients a l'hora de la recollida de dades arqueològiques: degradació de les construccions de terra i del material ceràmic a torn; del material orgànic la informació és totalment nul·la.

El mètode arqueològic emprat —quadriculació per metres quadrats i la situació del sistema tridimensional dels objectes— ha permès definir i diferenciar els nivells edafològics, els nivells superficials de cobriment, els nivells d'alteració i els nivells arqueològics i ha fet possible assenyalar àmbits o unitats limitades, elements o fets, nivells de destrucció, d'ocupació, d'habilitació, de preparació de sòls, etc.

L'estudi edafològic detectà també una capa freàtica, en el subsòl del jaciment, element observat en l'excavació per la presència d'unes depressions excavades en la zona central, lliure de construccions. Una part d'aquestes depressions foren realitzades per l'extracció de l'aigua i en alguns casos foren cobertes durant l'època de funcionament o abans del procés de destrucció del lloc.

L'ESTRUCTURA DEFENSIVA. EL CONCEPTE DE RECINTE FORTIFICAT

El concepte de recinte fortificat, tal com és usat en referir-nos a Puig Castellet, defineix aquells assentaments que, supeditats a una funció de tipus defensiu, presenten una organització interior que permet que hom hi pugui desenvolupar activitats domèstiques i artesanals similars a les que puguin

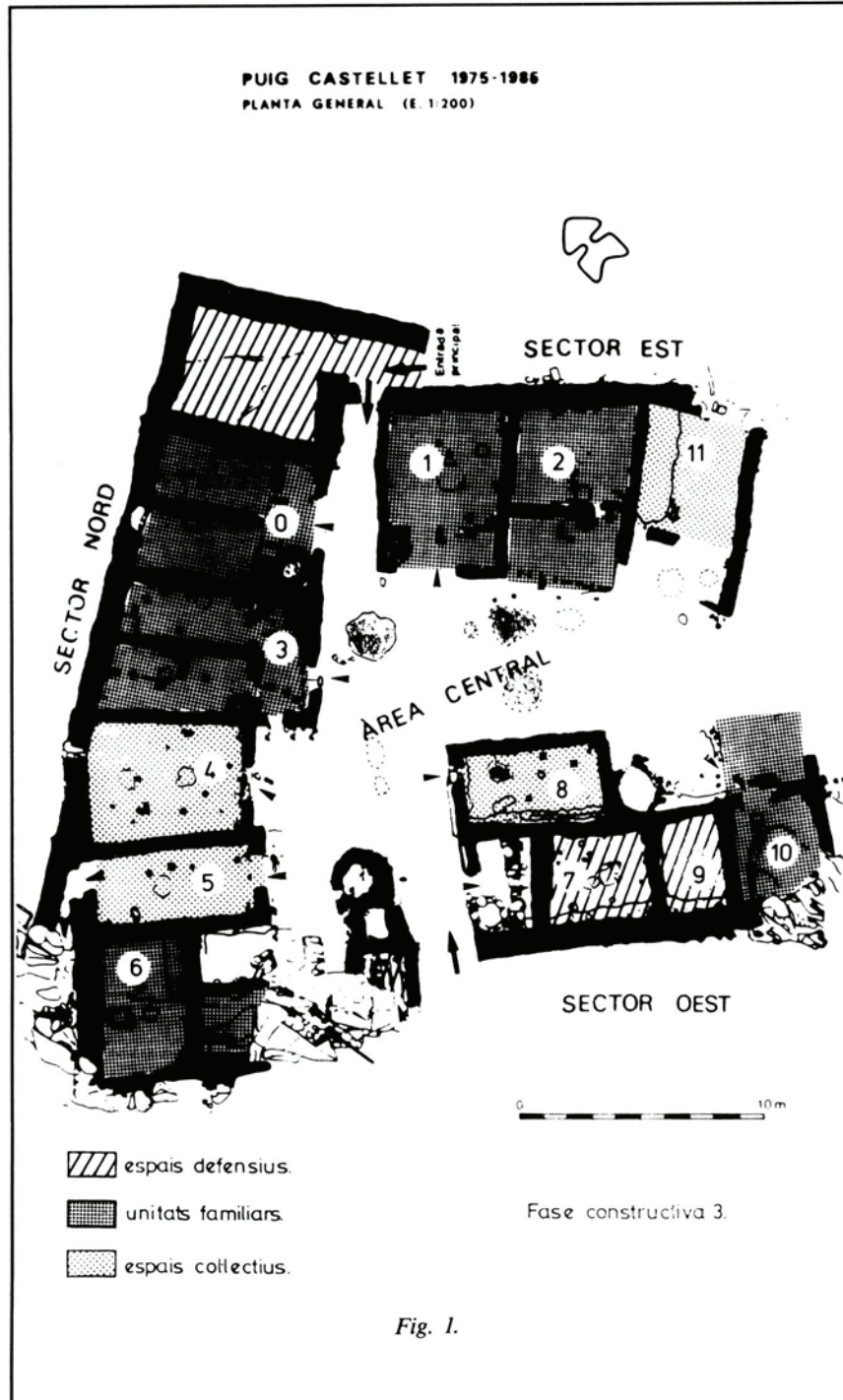

Fig. 1.

tenir lloc en un poblat. L'estructura defensiva (conjunt format bàsicament pels panys de muralla, les torres i els accessos) en serà l'element més important. Tots els altres aspectes i elements li estaran subordinats.

El perímetre defensiu de Puig Castellet té una longitud total de 83 m, dels quals 75 corresponen als diversos panys de muralla. Delimita la màxima superfície possible i d'aquí li ve l'angle obtús que forma el pany de muralla N.

L'entrada principal al recinte s'obre en el sector Est, el de més fàcil accés. Està formada per un corredor que gira en angle recte i està protegida per una torre rectangular no exempta i tres portes.

Hom ha pogut determinar dues fases a l'estructura defensiva de Puig Castellet:

Fase 1: S'emmuralla el turó per les seves bandes Est i Nord, i es delimita una entrada principal, l'amplada de la qual és d'1,10 m. Simultàniament es construeix la torre NE a l'angle de la fortificació. Aquesta torre protegeix alhora l'entrada i el conjunt del recinte. Tot el sector Oest queda sense emmurallar, protegit pel fort pendent natural del turó.

Fase 2: En un moment posterior, que potser pugui situar-se a l'entorn del 218 a.C., el recinte és tancat per la banda Oest, aquesta remodelació afecta els espais 7 i 9-10. Els murs laterals de ponent dels espais 6-6 bis, 7 i 9-10 són revestits amb un parament extern fins a assolir el gruix d'1 m que és l'habitual a l'emmurallament. L'avantsala de l'espai 7 és anul·lada amb un mur transversal. L'interior queda convertit en un espai buit. El mateix s'esdevé amb l'espai 9-10. L'envà central perd la seva obertura i l'espai 9 resta tancat.

Per tal de delimitar una nova entrada es construeix l'anomenada «torre» Oest que estrena l'àrea coberta entre els espais 6-6 bis i 7 fins 2,40 m i servirà per a recolzar un forn construït en substitució del de l'antesala de l'espai 7, arrasat amb la remodelació.

Simultàniament, o potser una mica abans, s'obre un punt de la muralla Nord per donar sortida a les aigües pluvials que s'hi acumulaven. Un muret secundari dissimula aquesta obertura, alhora que permet la lliure circulació de les aigües cap a l'exterior del recinte.

Després de la remodelació de l'estructura defensiva que constitueix la seva segona fase, el recinte quedarà totalment envoltat per la muralla i esdevindrà pràcticament inexpugnable.

LA DISTRIBUCIÓ DE L'ESPAI

El recinte fortificat de Puig Castellet es presenta sota una forma pentagonal, limitada per panys de muralla en tres dels seus cantons (un d'ells el nord, en angle obtús) i pel promontori que envolta el pujol. La superfície limitada per aquests panys de muralla es de 650 m² (de 24 a 30 metres de longitud per 19-33 metres d'amplada).

Aquest perímetre defensiu, estrictament adaptat al relleu, protegeix un assentament format per un total d'11 unitats o espais rectangulars d'una,

dues o tres habitacions disposades perimetralment per aprofitar al màxim les condicions ambientals d'exposició i orientació solars, així com el reduït espai disponible.

En la zona central, àrea de circulació i comunicació entre els diversos espais, foren ubicades diverses estructures excavades en el subsòl, fosses, sitges, pous i un dels forns amb què compta el lloc i que formen part de la infraestructura d'equipament bàsic.

La comunicació amb l'exterior quedava assegurada per una entrada principal (sector E), protegida per una torre, i el sector Oest, obert en un principi i finalment fortificat, deixant una entrada secundària.

Les característiques de les diverses unitats o espais queden resumides així:

CASES

Estructura arquitectònica: 2 o 3 habitacions.

Activitat: Principal domèstica. Complementària laboral.

Elements bàsics: Domèstics: llar, vasos de cuina, equipaments (raconeres...).

Laborals: Instrumental lític divers (molins, polidors), pondera, fusaioles.

Espais: 0, 3, 4 (fase I). 0, 1, 3, 6-6 bis, 7, 9-10 (fase II). 0, 1, 2, 3, 6-6 bis, 10 (fase III).

ESPAIS DE TREBALL (col·lectius)

Estructura arquitectònica: 1 habitació.

Activitat: Laboral (transformació/emmagatzematge).

Elements bàsics: Transformació: llar, instrumental lític (molins, polidors...), pondera, fusaioles.

Emmagatzematge: àmfores, grans vasos a mà.

Espais: 2 (fase I). 2, 11 (fase II). 8, 11 (fase III). (2: transformació; 8 i 11: emmagatzematge).

ESPAIS D'ÚS COMUNITARI (col·lectius)

Estructura arquitectònica: 1 habitació.

Activitat: col·lectiva.

Elements bàsics: llar, materials diversos, especialment de caràcter singular (cap foguers).

Espais: 4 (fases II i III).

ESPAIS COMPLEMENTARIS

Estructura arquitectònica: 1 habitació.

Activitat: (documentada) drenatge.

Espais: 5 (fase III)

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC I EL TREBALL QUOTIDIÀ

La cultura material, formada especialment per recipients ceràmics i objectes lítics, denota una economia de subsistència i la presència de recursos precaris, quant a la producció i a la tecnologia.

La desaparició d'una bona part de la matèria orgànica fa que la informació sigui insuficient per definir els treballs agrícoles, ramaders i domèstics, i aquestes activitats són només apreciades a través de la cultura material.

El material arqueològic es compon de categories diverses:

— el *material ceràmic* està compost de recipients i vasos per a la cocció i conservació d'aliments, i per emmagatzematge (àmfores);

— el *material lític* és relativament abundant i es compon d'artefactes per a polir, fregar, esmolar i transformar productes: molins, pondera, afiladors, polidors, contrapesos de xarxa, àncora, etc., així com objectes de quars per a tallar, ganivets, truncadures que no serveixen, objectes per encendre el foc. Aquests últims amb una tècnica de talla precària són útils, no necessaris.

— el *material metàl·lic* és bastant escàs. Hi ha objectes de bronze per a l'ornamentació —fíbula—, objectes de tocador —pinces i «scalptoria»—, i altres elements púnics, com una moneda cartaginesa i un fragment de nansa; el ferro es redueix a objectes molt particulars i és també escàs: ganivets, puntes i guapes per a armes, i claus per a la construcció. En el recinte s'han trobat concentracions importants d'escòria a l'interior de l'espai i prop de la llar, a l'espai 3 en l'antesala prop del forn i a l'espai 7 prop del forn també, les quals assenyalen una activitat metal·lúrgica. Un altre material metàl·lic aparegut és el plom per a la restauració de ceràmica de luxe.

El material ceràmic és el més ordinari i representa un percentatge molt important de la cultura material. Es compon de dos tipus principals: el ceràmic fet a mà, força uniforme, i el ceràmic elaborat al torn format especialment per vaixel·la de taula i de luxe i àmfores per emmagatzematge. En aquest últim cas distingim dues procedències diverses, *la indígena* —vasos comuns, vasos de la costa catalana i àmfores ibèriques— i la *d'importació* —vasos de vernís negre i àmfores de procedència púnica o itàlica.

El material ceràmic a mà representa un 55% de la fragmentació total, percentatge que augmenta considerablement si comparem la mida mitjana i petita dels vasos a mà amb la mida més gran de les àmfores.

Els vasos ceràmics fets a mà han resultat molt fragmentats, però un estudi analític de les seves parts ha permès establir algunes formes. En general podem dir que els vasos ceràmics fets a mà són força uniformes, amb una cocció escassa (apenes 600°) i un acabat irregular. La pasta es compon d'un desgreixant abundant. De cada 100 vasos hem calculat que 17 estaven decorats i que 15 d'ells amb l'aplicació de cordó imprès o llis, al voltant del vas. D'aquests 100 vasos, 37 portarien sistemes dobles de suspensió per al transport.

El material a torn es presenta encara més deteriorat a causa de l'alteració

del sòl, i és difícil fer un percentatge. En l'estudi analític, s'ha pogut establir les formes principals que sobresortiren en el Puig del Castellet. Les ceràmiques de vernís negre procedeixen del taller de Roses i la resta del material és de procedència italiana o cartaginesa, la qual cosa fa evident una relació comercial mediterrània a través de les connexions més íntimes amb la zona establerta.

També es dona un conjunt de materials extraordinaris que per ser únics són fàcils de relacionar cronològica i culturalment, com són la presència d'una sola moneda de bronze, d'origen cartaginès, una joia (penjoll d'argent) amb figura humana, d'origen púnic (déu Bes?), alguns granets de collaret de pasta vítrea, etc.

Dels instruments lítics, la majoria procedeixen de les rodalies en un radi de 5 km, especialment rierencs del Tordera, i la majoria corresponen a útils que transformaven els productes alimentaris —molins, ganivets—, pulimentació de la ceràmica —polidors—, polimentació dels metalls —esmoladors—, i altres elements menys corrents que ens porten a pensar en la pràctica tèxtil —pondus i fusaioles de terracuita— i la indústria pesquera —peces per a xarxa, àncores, etc.—.

LES FASES CONSTRUCTIVES

Hem pogut determinar tres fases successives de construcció dins del curt termini d'ocupació de Puig Castellet. De totes maneres no és possible d'atribuir-les a un moment precís dins d'aquest marc cronològic. Només podem assenyalar-ne l'ordre relatiu. A partir del moment en què es comença l'edificació, modificacions i noves construccions se succeeixen de manera gairebé continuada.

Fase constructiva 1: L'edificació del recinte comença per les muralles Est i Nord, i delimita l'entrada. El primer espai construït fou la torre NE, al qual s'afegeixen, per aquest ordre, el 0, el 3 i el 4, que en aquest primer moment consten d'una sola habitació i estan dedicats a l'habitatge (sector Nord). Pel sector Est s'edifica l'espai 2, també d'una habitació i destinat a una funció laboral, possiblement de transformació. Altres equipaments: fosses 1 (per a drenatge o deixalles), 9 i 10 (per a l'obtenció d'aigua).

Fase constructiva 2: No hi ha variacions en l'estructura defensiva. S'afegeixen les avant sales dels espais 0 i 3. A la de l'espai 3 hi és construït un forn artesanal. Més endavant té lloc la divisió longitudinal de les sales d'aquests espais. En el sector Est es construeixen els espais 7 (amb el forn domèstic) i 9-10.

L'espai 4 perd la seva funció d'habitatge i esdevé un lloc d'ús col·lectiu. S'edifiquen també els espais 6-6 bis en el sector Nord i a l'est l'espai 1, que cobreix la fossa 1, i l'espai 11.

És el moment més complex. Trobem 6 espais d'habitatge (0, 1, 3, 6-6 bis, 7 i 9-10), 2 espais laborals d'emmagatzematge/transformació (2 i 11) i 1 d'ús

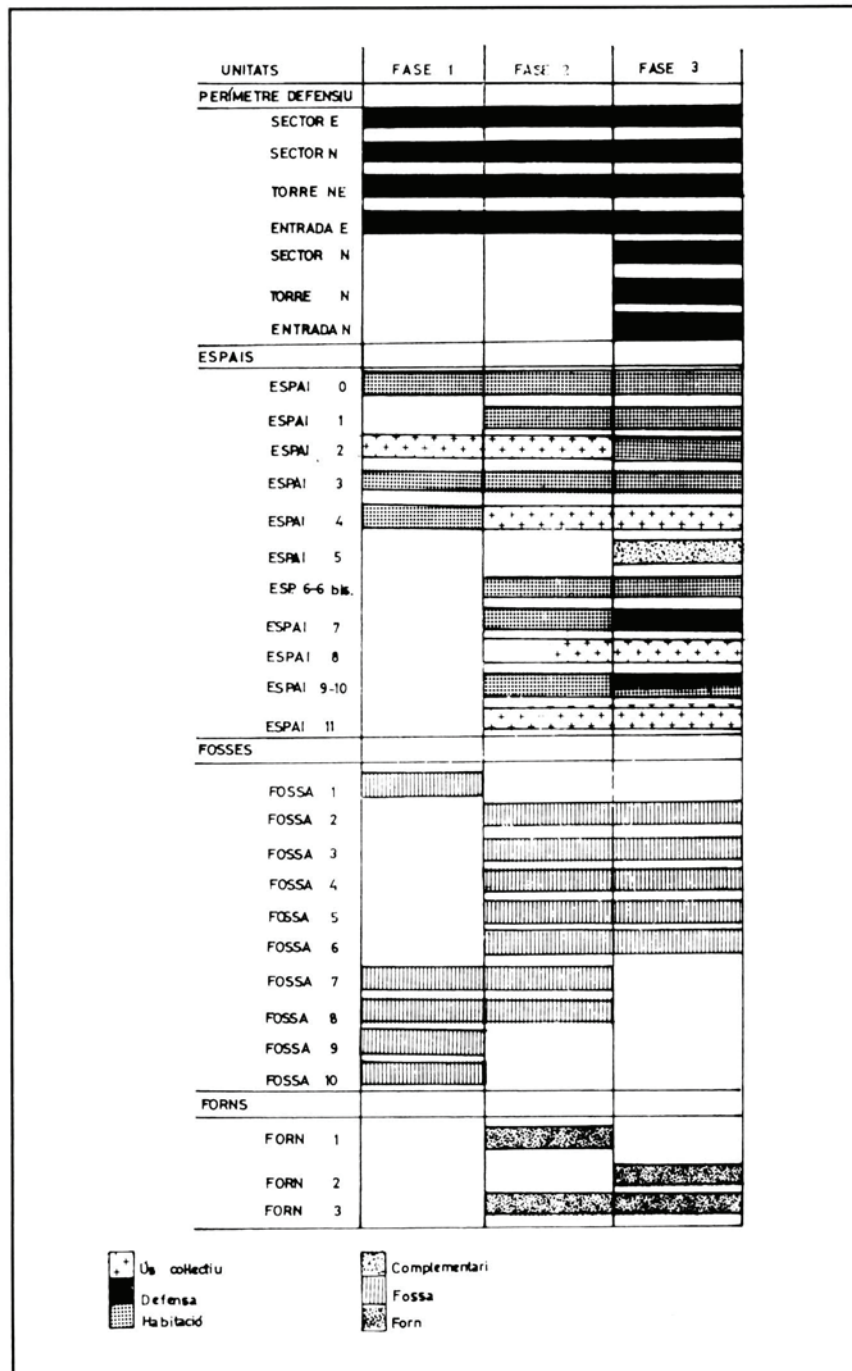

Fig. 2. — Fases de construcció del recinte de Puig Castellet (Lloret de Mar).

comunitari (4). S'anul·len les fosses 1, 9 i 10 i entren en funcionament les fosses 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8, totes elles a l'àrea central.

Fase constructiva 3: Es produeix la remodelació de l'estructura defensiva que comporta l'emmurallament total. Paral·lelament, i per tal de mantenir el mateix nombre d'habitatges, tot i l'anul·lació dels espais 7 i 9, s'afegeix un accés tancat amb pals davant dels espais 10 i 2, que possiblement esdevenen llocs d'habitatge. Es construeix el 8 (magatzem) i es limita el 5 (àrea de desguàs). En els altres no hi ha alteracions. Tindrem, doncs, 6 espais d'habitatge (0, 1, 2, 3, 6-6 bis i 10), 2 de laborals (8 i 11) i 1 d'ús comunitari (4). Es mantenen les fosses 2, 4 i 5 i el forn de l'espai 7 és substituït per un altre adossat a la «torre» Oest.

EL MARC CRONOLÒGIC

Els límits cronològics de l'ocupació del recinte de Puig dels Castelletts han estat fixats mitjançant l'estudi dels materials d'importació, que permeten una datació fiable.

El conjunt de ceràmica de vernís negre és atribuïble al taller de les pàteres de les tres palmetes radials de Rhode (s. III a.C.) a excepció d'un fragment de kylix àtic (s. V-IV a.C.) i una lluernia d'algun dels tallers occidentals (s. III a.C.).

Les àmfores púniques i púnico-ebusitanes (PE-16, Mañà CI i D) associades a la greco-itàlica ens situen així mateix en un context del s. III. L'absència de campaniana A i de productes del taller de les petites estampilles ens permet centrar la cronologia en la segona meitat del s. III a.C. (aproximadament 250/240-210/205 a.C.). En cap dels casos sobrepassaria els límits del 200 a.C.

Dins d'aquest límit d'uns 50 anys hem pogut definir amb precisió dues fases en l'estructura defensiva, clarament diferenciables en el temps. La primera correspon als moments fundacionals, mentre que la segona, una de les últimes reformes detectades, pertany a l'etapa final de l'ocupació. Proposem per això una data cap al 218-217 a.C. coincidint amb el desembarcament i les primeres campanyes dels romans a la zona.

Per al conjunt del recinte s'han determinat globalment tres fases constructives. Pel que fa a l'organització i distribució interna no es pot precisar cronològicament d'una manera absoluta. Només és possible d'assenyalar una continuïtat molt notable entre les diverses fases, perceptibles amb notorietat, mitjançant l'anàlisi detallada de les construccions i del registre estratigràfic.

BIBLIOGRAFIA

- NONELL, C. (1971): «Excavaciones en Lloret de Mar», a *Noticiario Arqueológico Hispánico*, XIII-XIV, pp. 247-256.
- DOMÈNEC, J. (1976): «Les excavacions del poblat ibèric del Puig Castellet», a *Lloret Gaceta*, 20, pp. 7-8.
- PONS I BRUN, E. (1977): «La distribució de la casa ibèrica al poblat de Puig Castellet (Lloret de Mar)», a *XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, pp. 256-276. Sant Feliu de Guíxols.
- PONS, E.; TOLEDO, A.; LLORENS, J. M. (1981): *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet (Lloret de Mar)*. Sèrie Monogràfica 3. C.I.A. de Girona.
- La petita història de l'arqueologia a Lloret de Mar. J. DOMÈNEC.
 - Pla urbanístic, J. M. LLORENS i E. PONS.
 - El material ceràmic a mà, A. TOLEDO, X. COLOMER i E. PONS.
 - El material ceràmic a torn, J. M. NOLLA.
 - El material lític, J. MAROTO i M. T. GENÍS.
- LLORENS, J. M. (1986): *Tècniques de construcció i planificació urbanística d'un recinte fortificat ibèric: Puig Castellet (Lloret de Mar)*. Tesi de Llicenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona.
- LLORENS, J. M.; PONS, E.; TOLEDO, A. (1986): «La distribución del espacio en el recinto fortificado ibérico de "Puig de Castellet" (Lloret de Mar-la Selva-Girona)», a *Arqueología espacial*, 9. Teruel.
- GENÍS, M. T. (1985): «Els objectes lítics ibèrics d'Ullastret i Puig Castellet», a *Cypsela*, 5. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.
- LLORENS, J. M.; PONS, E. (1987): «Un recinto fortificado ibérico: Puig Castellet-Lloret de Mar», a *Arqueología*, Madrid (en premsa).
- PONS, E.; LLORENS, J. M. (1987): «El Puig Castellet: un recinte fortificat ibèric», a *Tribuna d'Arqueologia*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.